

Primljeno 28. kolovoza 2010., prihvaćeno za tisak 4. listopada 2010.

Domagoj Kostanjevac

UMBERTO ECO, *U POTRAZI ZA SAVRŠENIM JEZIKOM*,
Hena com, Zagreb, 2004.

Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste.
(Postanak 11,1)

Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo, da jedan drugome govora ne razumije.
(Postanak 11,7)

Često smo se pitali što bi bilo kad bi svi ljudi govorili jednim jezikom, kad bismo se svi sporazumjeli bez potrebe za prevoditeljem ili učenjem nekog drugog jezika. Što bi bilo da se nije dogodio babilonski *confusio linguarum*? Bi li svijet bio drugačiji, bi li vladala sloga među ljudima? Kakav bi to savršen, univerzalan jezik morao biti? I je li uopće moguće stvoriti takav jezik koji bi ujedinio cjelokupni ljudski rod u jednom jeziku? Odgovore na ta i brojna druga pitanja daje knjiga *U potrazi za savršenim jezikom* poznatog semiologa, kritičara, pisca i esejista Umberta Eca.

Ecova knjiga na 342 stranice daje povijesni pregled brojnih pokušaja stvaranja jednog savršenog jezika, kao i pronalaženja jezika majke, onog jezika iz kojeg su se razvili svi ostali jezici svijeta. Knjigu čini 18 poglavlja.

U nultom poglavlju, koje je naslovljeno kao *Uvod*, Eco govori o mitovima o prvom jeziku, daje opširan popis onih koji su se bavili savršenim, univerzalnim jezicima, podrijetlom jezika, raznoraznim modelima jezika *a priori* i *a posteriori* itd. U uvodu odmah kaže da će svoj povijesni pregled ograničiti na Europu te da će u razmatranje uzeti samo projekte pravih pravcatih jezika (ponovno otkriće povijesnih jezika, smatranih izvornima ili mistički savršenima, rekonstrukciju jezika postuliranih kao izvorni, umjetno konstruirane jezike, jezike više ili manje magične, bilo da su ponovno otkriveni ili konstruirani). Navodi da se neće baviti oniričkim jezicima (npr. jezici duševno poremećenih, jezici izrečeni u stanju transa itd.), romanesknim i pjesničkim

jezicima smišljenim u satiričke ili pjesničke svrhe, *bricolage* jezicima (oni koji nastaju spontano prilikom susreta dviju civilizacija različitog jezika), kontaktnim jezicima (npr. svahili), formalnim jezicima sa suženim opsegom upotrebe (npr. jezik kemije) te se neće upuštati u ispitivanje traganja za univerzalnom gramatikom.

Knjiga u najvećem dijelu prati kronologiju, počevši s poznatim babilonskim mitom o jeziku, a završivši s međunarodnim auksilijarnim jezicima u 20. stoljeću. Ipak, ako tako zahtijeva tema poglavlja, u jednom se poglavlju spominju autori koji su djelovali u renesansi ili baroku, ali i oni koji se donekle nastavljaju na njihov rad u 20. stoljeću (npr. kad govori o monogenetičkim teorijama). Svako poglavlje daje detaljan prikaz rada ljudi koji su se na neki način bavili savršenim jezicima, bilo da su tražili izvorni, savršeni jezik, onaj koji je izražavao pravo stanje stvari, njihovu pravu narav, božansku narav, neku magiju, bilo da su pokušali stvoriti novi umjetni univerzalni jezik. Ne piše strogim znanstvenim stilom, već sve to pojašnjava kao priču, pripovijest tako da je knjiga pristupačna širokom čitateljstvu, i onom koje nema ni osnovnu jezikoslovnu naobrazbu, ali će poslužiti i svima koji se, središnje ili rubno, bave proučavanjem savršenog, univerzalnog jezika. Eco kaže da je „pripovijest o savršenim jezicima pripovijest o jednoj utopiji, i o cijelom nizu promašaja“ (28). Ipak, on je svjestan da, iako nitko još nije pronašao savršeni jezik, a pokušaja je bilo mnogo, pozitivni kolateralni učinci postoje (slično kao alkemija koja je neuspješno tražila formulu za pretvaranje raznih metala u zlato i životni eliksir, a pritom pridonijela razvitku kemije). Kad god je moguće, Eco navodi te pozitivne kolateralne učinke – ti su pokušaji pridonijeli razvitku poredbenog jezikoslovlja, taksonomije prirodnih znanosti, projekti Delormela, Hourwitza, De Maimieuxa, uz gramatičare Port Royaala, imali su utjecaja na generativno-transformacijsku gramatiku, neke ideje Lodwicka određuju ga kao prekursora nekih pravaca suvremene leksičke semantike, Leibniz je stvorio filozofski jezik koji je jezik suvremene simboličke logike, filozofski jezici *a priori* utjecali su na razvoj umjetne inteligencije. Kako bi knjiga bila metodološki ujednačena, u proučavanju struktura svih prirodno izvornih i umjetnih jezika koje opisuje u knjizi Eco ih prilagođuje Hjemsljevju modelu prirodnog jezika.

Eco počinje s biblijskim mitom o Babilonu i *confusio linguarum*, a zatim se u drugom poglavlju osvrće na kabalističku tradiciju koja je imala velik utjecaj u srednjem vijeku, a savršenim jezikom smatrala je onaj koji će otvoriti put prema skrivenom znanju i moći. Kabalisti su, kao i mnogi poslije sve do renesanse i baroka, primat davali hebrejskom jeziku koji je smatran prvim jezikom, a teolozi su smatrali da hebrejski, kao jezik majka, izražava narav božanskog. Treće poglavlje bavi se Danteom i njegovim davanjem primata pučkom jeziku naspram latinskog. Četvrto poglavlje govori o Danteovu suvremeniku Ramonu Lulli koji je, kao i kabalisti, isticao važnost kombinatorike i permutacije, a smatrao je da će svojim filozofskim jezikom moći pre-

obratiti nevjernike. Peto poglavlje, koje je najduže u knjizi, govori o brojnim monogenetičkim hipotezama, sam Eco kaže da „u svojoj najstarijoj verziji, potraga za savršenim jezikom poprima oblik monogenetičke hipoteze“ (73). Pritom govori o hebrejskom jeziku koji su mnogi, a posebno crkveni oci, smatrali svetim i prvim jezikom, ali spominje i da kriza hebrejskog kao svetog jezika počinje u renesansi te se sve više govori da je nemoguće pronaći prvobitni jezik, ako je ikad postojao, a otkriće starih civilizacija, poput Kine, pridonosi razvoju poligenetičke hipoteze. Tu su i brojne nacionalističke hipoteze, tipične za 17. i 18. st. kad velike europske države dobivaju svoj oblik i postavlja se pitanje prevlasti u Europi. Šesto poglavlje bavi se ponovnim oživljavanjem kabalizma i lullizma u novom vijeku te zanimanjem za hebrejski i istraživanjem tajnih pisama (steganografije). Sedmo poglavlje govori o hijeroglifima i njihovim istraživačima prije Champolliona, posebno o Kircheru koji se, iako su mu postavke bile krive, smatra ocem egiptologije. Hijeroglifi su bili zanimljivi jer ih se smatralo simbolima koji upućuju na neki okultni, višeznačan sadržaj bogat tajnovitošću, na magičan jezik (slično kao i u kabali), kao sveto pismo koje izražava božansku narav (slično kao što su to smatrali brojni teolozi za hebrejski). Osmo poglavlje vremenski je smješteno u 17. stoljeće, vrijeme duhovne obnove, a bavi se magičnim jezicima rosenkreuzera i Deeovim magičnim jezikom koji se vraća primarnosti hebrejskog. Deveto poglavlje govori o poligrafiji koja je slična višejezičnim rječnicima, a trebala bi pomoći bilo komu da prevodi s jezika koji ne pozna, ali, nažalost, većinom je riječ o mehaničkom prevođenju. Deseto poglavlje predstavlja svojevrsni zaokret na sadržajnoj razini jer dok su se svi dosadašnji pokušaji temeljili na vjeri, pokušaju pronalazačenja sloge među ljudima različitih vjera, traženju magičnog i okultnog u jeziku, pokušaji filozofa idu u smjeru pronalazačenja savršenog jezika za koji smatraju da će otkriti narav istine, žele otkriti jezik koji bi trebao „poslužiti da se uklone svi oni idola koji su pomutili pamet čovječanstvu držeći ga daleko od znanstvenog napretka“ (185). Deseto poglavlje daje uvod u filozofske jezike *a priori* navodeći da većina prijedloga dolazi s britanskog otočja te da su često motivirani i trgovačkim razlozima. Kao prvi koji su se bavili tim navodi Bacona, Descartesa, Komenskog. Sljedeća tri poglavlja govore o trima autorima filozofskih jezika *a priori* – Georgeu Dalgarnu koji se puno više bavio gramatikom (razinom izraza) nego klasifikacijom znanja (razinom sadržaja), Johnu Wilkinsu koji puno detaljnije razrađuje jezik te predlaže vlastiti jezik zasnovan na realnim karakteristikama, a koji dijeli na pisani jezik u obliku neizgovorljivih ideograma te jedan namijenjen govoru, Francisu Lodwicku koji se smatra autorom prvog objavljenog eksperimenta jezika zasnovanog na univerzalnom karakteru. Četrnaesto poglavlje posvećeno je Leibnizu i njegovu lingvističkom radu, posebno na stvaranju jezika koji ne bi bio univerzalan, već bi to bio znanstveni jezik koji bi bio oruđe za otkrivanje istine. Petnaesto poglavlje daje povijesni pregled filozofskih jezika od prosvjetiteljstva do danas, kao važnije Eco izdvaja projekte Delormela, Hourwitza, De Maimieuxa, Kalmara, Soava. Filozofski jezi-

ci *a priori* pronalaze se i u prvim računalnim jezicima te su utjecali i na Boolea, Carnapa, Wittgensteina, Russella. Šesnaesto poglavlje bavi se poviješću međunarodnih auksilijarnih jezika kao filozofskih jezika *a posteriori*, a najviše se prostora daje esperantu. Prostor za širenje jednog takvog jezika Eco vidi u sve izraženijoj tendenciji sve većeg broja jezika u Europi, tj. priznavanju prava svakoj naciji, ali i manjini da se služi vlastitim jezikom (primjer potpuno suprotan europskom ujedinjavanju u smislu ukidanja granica, carinskih barijera, stvaranju zajedničke vojske). U posljednjem poglavlju, naslovljenom Zaključci, Eco daje kratki pregled projekata savršenih jezika spomenutih i prikazanih u knjizi te daje nekoliko misli o problemu prevodenja. Na kraju knjige nalazi se bibliografija i indeks imena.